

ЗА РУБЕЖЕМ

УДК 37.014.5 : 81'246.2

Н. І. ЗАКОРДОНЕЦЬ

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ДВОМОВНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Розглянуто основні напрямки організації двомовного навчання у провідних країнах Європи. Зазначено, що двомовне навчання при вивченні професійних дисциплін значною мірою сприяє соціокультурній інтеграції. Запропоновано дефініційний аналіз понять «двомовне навчання», «імерсія», «інтегративне навчання». Наведено приклади використання передового європейського досвіду двомовного навчання у вітчизняних вищих навчальних закладах (ВНЗ).

Ключові слова: білінгвізм, двомовна освіта, двомовне навчання, імерсія, професійні дисципліни, інтегративне навчання.

Н. И. ЗАКОРДОНЕЦ

РЕАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПЦИИ ДВУЯЗЫЧНОГО ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН В ВЕДУЩИХ СТРАНАХ ЕВРОПЫ

Рассмотрены основные направления организации двуязычного обучения в ведущих странах Европы. Отмечено, что двуязычное обучение при изучении профессиональных дисциплин в значительной мере способствует социокультурной интеграции. Предложено анализ дефиниции понятий «двуязычное обучение», «иммерсия», «интегративное обучение». Приведены примеры использования передового европейского опыта двуязычного обучения в отечественных высших учебных заведениях (ВУЗ).

Ключевые слова: билингвизм, двуязычная образование, двуязычное обучение, иммерсия, профессиональные дисциплины, интегративное обучение.

N. I. ZAKORDONETS

IMPLEMENTATION OF BILINGUAL TEACHING STRATEGIES OF PROFESSIONAL DISCIPLINES IN THE LEADING EUROPEAN COUNTRIES

The article is devoted to the main areas of bilingual education of the leading European countries. It is indicated that bilingual teaching of professional disciplines contributes significantly to the socio-cultural integration. The definition analysis of the notions «bilingual education», «immersion», «integrative learning» has been carried out. The examples of the use of advanced European experience of bilingual education in local higher educational institutions have been suggested.

Keywords: bilingualism, bilingual education, bilingual teaching, immersion, professional discipline, integrative learning.

Двомовна освіта набула за останні десятиліття особливої і цілком обґрунтованої популярності. Це пов'язано з наявністю об'єктивних соціально-економічних, соціокультурних та політико-правових передумов, що обумовили особливості розвитку суспільства на початку нинішнього тисячоліття. Вивчення проблем білінгвізму та двомовного навчання у вітчизняній і зарубіжній науці є актуальним з точки зору осмислення освітніх потреб, можливих способів їх вирішення на сучасному етапі входження української системи освіти в Європейський простір вищої освіти.

Вже у XVIII ст. етнічна, мовна та культурна гетерогенність окреслюється однією з проблем у системах освіти європейських країн. З плином часу зміни в політичній, економічній і соціальній сферах зумовили появу нових підходів до феноменів багатомовності, багатонаціональності та культурного плюралізму [8, с. 34–35]. XX ст. в історії людства пов'язане зі значними політичними і соціально-економічними трансформаціями: широке визнання необхідності дотримання прав людини, практичні кроки стосовно зміцнення європейської єдності, активізація масових міграційних процесів тощо. У зв'язку з цим важливим завданням сучасного суспільства стає підготовка підростаючого покоління до життя у глобальному світі, який вирізняється інтеграційною єдністю різноманіття мов, культур, етносів і меншин. Одним з можливих шляхів такої підготовки є двомовне навчання [13, с. 45–47].

Перед вітчизняною педагогічною теорією і практикою постають завдання, подібні до тих, які послужили каталізаторами активного розвитку двомовної освіти в Європі. Ці завдання пов'язані з вирішенням багатьох актуальних проблем, характерних для сучасного українського суспільства: експансія, уніфікація, імміграція, інтеграційні процеси. Як відомо, разом з людьми переміщуються і відповідні подання про світ, зразки поведінки і цінності. Таким чином, міграційні процеси, глобалізація, а також бурхливий розвиток інформаційних технологій зумовили інтенсифікацію процесу взаємодії різних культур у нашій країні, а також диверсифікацію спектра представлених національностей, культур і мов. При пошуку адекватних механізмів вирішення цих проблем у сфері освіти важливо враховувати передовий міжнародний педагогічний досвід щодо розвитку цілей, моделей, організаційних форм і змісту двомовного навчання, беручи до уваги соціально-економічну, соціокультурну своєрідність ситуації та приєднання України до Болонського процесу.

Вихідними державними документами, які визначають концептуальні підходи, зміст і організацію мовної освіти в Україні, є Закони України «Про освіту» (2002) [4], «Про вищу освіту» (2002) [2], «Про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин» (2003) [5], Указ Президента України № 161/2010 «Про Концепцію державної мовної політики» (2010) [6], проект Закону України «Про мови в Україні» (2010) [3]. У зазначених документах наголошується на необхідності модернізації мовної освіти в Україні, формування виваженої мовної політики. У цьому контексті важливим є вивчення позитивного досвіду провідних розвинених країн Європи, які мають тривалий досвід запровадження двомовної освіти.

Історико-культурологічні аспекти двомовної освіти вивчали Г. Баумгартнер, Л. Виготський, Г. Бюргер, М. Валентік, І. Вальтер, Г. Гаас, Г. Кольде, К. Ланц; явище білінгвізму – Є. Верещагін, У. Вайнрайх, А. Дібольд, Л. Щерба; характеристики системи двомовної освіти – Д. Август, Дж. Камінгс, Х. Клосс, Дж. Кроуфорд, Дж. Маршал; теоретичні засади двомовної освіти як складової мультикультуралізму – Е. Бенкс, Ф. Боас, Ч. Гленн, Дж. Грін, Дж. Кроуфорд, Б. Мартін, М. Уолцер, Д. Хаймс. Світова практика досвіду діяльності двомовних шкіл висвітлена у працях І. Дмитрієвої і О. Коровіної, М. Певзнера, М. Сігуана, А. Шіріна.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел [1; 7; 8; 9; 10] засвідчує багатоаспектність досліджуваної проблеми і доводить, що, незважаючи на низку праць, які висвітлюють питання функціонування світової білінгвальної освіти, проблема двомовного навчання при вивченні професійних дисциплін на Європейському просторі вищої освіти поки що не стала предметом системного вивчення й окремого розгляду.

Отже, недостатня теоретична розробленість вказаної проблеми, її соціальна та практична значущість визначили необхідність з'ясування особливостей двомовного навчання при вивченні професійних дисциплін на Європейському просторі вищої освіти з метою екстраполяції передового зарубіжного досвіду в практику ВНЗ України.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей трактування змісту поняття «двомовне навчання» у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, визначенні основних закономірностей організації двомовного навчання у провідних країнах Європи в історико-педагогічній перспективі, обґрунтуванні напрямів реалізації міжнародного досвіду у вітчизняній системі вищої освіти.

Активізація міграційних процесів, наслідки глобалізації та прагнення до інтеграції в загальноєвропейський економічний, соціокультурний та освітній простір характерні для

України кінця XX – початку XXI ст. Цим обумовлена трансформація соціального замовлення до вітчизняної системи освіти: пріоритетного значення набуває задоволення потреб у забезпеченні можливості мирного співіснування представників різних культур і соціальних груп в умовах демократичного гетерогенного за своєю національною, мовною, етнічною та культурною структурою суспільства [13, с. 78–80].

К. Ланц вважає, що білінгвізм, пов'язаний із засвоєнням другої мови, розширює можливості індивіда долучитися до цінностей іншої культури. Оскільки мова і культура перебувають у тісному взаємозв'язку, то мова є компонентом і формою вираження певної культури, що актуалізує проблему розуміння на рівні «універсальної освіти». В інформаційному суспільстві, члени якого в процесі діяльності повинні контактувати з значною кількістю інших людей, спілкування має бути адекватним і чітким. Універсальним засобом такого спілкування може бути тільки єдина, загальна для всіх, стандартизована усна та писемна мова [11, с. 23–25].

Білінгвальна освіта стосовно широкого залучення людини до світової культури включає в себе полікультурне виховання і білінгвальне навчання. Під двомовним навчанням розуміємо взаємопов'язану діяльність викладача та студентів у процесі вивчення окремих предметів засобами рідної та іноземної мови, що забезпечує, насамперед, високий рівень володіння іноземною мовою, освоєння змісту предметно-професійних, міжкультурних і мовних компетенцій [12, с. 135–137].

З одного боку, для мовних меншостей підтримка білінгвізму у ході двомовного навчання є необхідною лише для повного засвоєння другої мови, а відтак – для успішної інтеграції у домінуючу культуру, оскільки після отримання шкільної освіти майбутній фахівець може послуговуватись лише другою мовою, якщо цього вимагатиме його професійна діяльність. З іншого боку, для представників англосовітної більшості, які засвоюють мову меншості, котра є водночас «світовою» мовою, білінгвізм може бути метою двомовної освіти, тому що у майбутньому вільне володіння другою мовою може знадобитись у професійній діяльності [12, с. 140–142].

Етапом генезису ідей двомовного навчання у провідних країнах Європи виявилися концепції кроскультурної освіти, що є своєрідною проміжною ланкою між педагогічними ідеями асиміляції і мультикультурної освіти. З одного боку, прихильники концепції не виключають діалогу культур, з іншого – застерігають від істотного взаємопроникнення цінностей різних субкультур в освітній процес. Ідеологи кроскультурної освіти відійшли від обмежень монокультури, сформулювавши перспективу до співіснування субкультур. Виявлено, однак, що подібна модель не передбачає активного діалогу культур у сфері освіти [8, с. 51–53].

У концепції двомовного навчання при вивченні професійних дисциплін в європейських країнах присутні загальні аспекти виховання і навчання. Концепції об'єднують очікування міжетнічного та міжкультурного діалогу. Проголошується демократичне рішення шляхом аналізу і вирішення проблем культурного, лінгвістичного, соціального, економічного різноманіття, декларується заохочення шляхом виховання і навчання, вільного розвитку субкультур у складі єдиної нації. Виділяється необхідність такого розвитку для культур етнічних меншин. Пропонується організація освіти на основі ідей соціальної справедливості, виховання критичного мислення, рівних можливостей усіх етнокультурних меншин. Специфіка двомовної освіти в європейських країнах відображена в певних пріоритетах, сформульованих у моделях педагогічного мультикультуралізму, зокрема: етнічному, антирасистському, критичному, ліберально-демократичному [14].

У школах Європи імєрсія є спеціальним методом двомовного навчання. Імєрсія – це «занурення» у мовне середовище, організація навчального процесу, коли навчання повністю проводиться іноземною мовою, що не є рідною для студентів [11, с. 89]. Цей метод вважається «найбільш успішним зразком» для вивчення іноземної мови, оскільки саме так досягається високий рівень знань при одночасного глибокому засвоєнні учнями предметного змісту окремих дисциплін, які викладаються за допомогою іноземної мови [13, с. 75].

У Швейцарії дотримуються думки, що вивчення іноземних мов є дуже вигідним для країни з економічної точки зору, тож володіння громадянами цієї країни будь-якою іноземною мовою спрямоване на збільшення людського капіталу нації [10, с. 530]. Швейцарські навчальні

заклади є мультилінгвальними і мультикультурними не тільки за ознакою того, що у них навчаються студенти – представники різних національностей і носії різних мов, але й за організацією навчально-виховного процесу і цілями професійної підготовки та виховання, головними з яких є такі: досягнення високого рівня успішності і інтелектуального розвитку майбутніх фахівців; виховання полікультурної свідомості; досягнення високого рівня багатофункціонального використання щонайменше двох мов: перша з яких англійська, а інша – одна з офіційних мов Швейцарії – німецька, французька, італійська [13, с. 45–46]. Зазначимо, що 17 з 26 кантонів є мономовними у використанні німецької, 4 кантони – французької і 1 кантон – італійської мови. Три кантони – Берн, Вале і Фрібур – є франко- і німецькомовними, а кантон Граубюнден є тримовним, оскільки в його межах проживає три спільноти: італійська, німецька і ретороманська. Зауважимо, що ретороманська спільнота становить лише 0,5% населення Швейцарії, де загалом проживає близько 7 млн. осіб. Варто сказати, що ретороманській мові статус офіційної надано порівняно недавно, оскільки її було визнано як таку, що перебуває під загрозою зникнення, а тому потребує особливої підтримки.

З'ясовано, що двомовне викладання професійних дисциплін у навчальних закладах країни відбувається на основі інтерактивної моделі навчання, основною характеристикою якої є постійна, активна взаємодія всіх студентів під час навчального процесу [11, с. 43–44]. Основною особливістю швейцарської моделі двомовного навчання є імєрсійні програми. У ВНЗ Швейцарії магістерським програмам властива *повна імєрсія*, яка передбачає вивчення усіх дисциплін другою мовою, тоді як *часткова імєрсія*, що обмежується певним набором предметів, які вивчаються у білінгвальному режимі характерна на рівні бакалаврату.

Для двомовного навчання у Німеччині характерна наявність широкого спектра моделей та організаційних форм, що охоплюють як шкільний, так і позашкільний освітній простір. Для конструювання змісту двомовної освіти ключове значення мають принципи багатовимірності (багаторакурсності) і міжпредметних зв'язків. На рівні змісту освіти також простежується зростаючий вплив рішень Європейського Союзу у сфері вивчення іноземних мов та історії, чим обумовлено пріоритетний розвиток білінгвальних і бікультурних моделей освіти. До особливостей організації змісту двомовного навчання відносяться наявна тенденція його орієнтації на освітні стандарти країн-партнерів, суб'єктний виклад змісту, гуманітаризація змісту природничонаукових освітніх курсів у мультилінгвальній перспективі [7, с. 20–22].

У Австрії практика двомовної освіти розвивається за трьома напрямками: для дітей національних меншин країни, полікультурного діалогу (поглибленого вивчення іноземної мови), дітей іммігрантів. Т. Боднарчук виокремила чотири моделі білінгвальної освіти в цій країні: монокультуризаційна, ідентифікаційна, інтеграційна та полікультурна [1, с. 56–57].

У провідних європейських країнах у процесі двомовного навчання велика увага приділяється змістовному аспекту інтеграції, тобто створенню необхідної понятійно-інформаційної бази, яка послужила б основою для успішної професійно-орієнтованої комунікації іноземною мовою, а також відібраному і дидактично організованому текстовому матеріалу з урахуванням предметного змісту професійних дисциплін [9, с. 78–79].

Однією з найважливіших умов організації двомовного навчання у вітчизняних ВНЗ є інтегративність процесу навчання на двох рівнях реалізації – внутрішньопредметному в рамках дисципліни «Іноземна мова» та міжпредметному як дидактичний синтез іноземної мови і професійних дисциплін за змістовим, діяльнісним та організаційно-методичним аспектом підготовки студентів при збереженні автономного статусу інтегрованих дисциплін.

Комплекс вправ у процесі двомовного навчання при вивченні професійних дисциплін повинен включати чотири групи вправ: формування мовленнєвих лексичних навичок; вживання лексичних одиниць у різних видах мовленнєвої діяльності; комунікативно-пізнавальні завдання щодо актуалізації взаємопов'язаних видів мовленнєвої діяльності; вправи для формування культури мовного спілкування.

Технологія двомовного навчання при вивченні професійних дисциплін у ВНЗ передбачає педагогічну взаємодію викладача-лінгвіста і викладача з профільних предметів на всіх ланках освітнього процесу, а також включає форми, методи, засоби та прийоми навчання і забезпечує взаємопов'язаний комунікативний, соціокультурний і когнітивний розвиток особистості

студента, забезпечує здатність стати активним учасником міжкультурного професійного спілкування.

Таким чином, двомовне навчання при вивченні професійних дисциплін надає майбутнім фахівцям можливість сформувати навички крос-культурного спілкування, сприяє їхній соціокультурній інтеграції в єдине європейське суспільство і закріплює навички володіння другою та третьою іноземними мовами. Англійська мова у цьому випадку вивчається не лише як окремий предмет, а й використовується як засіб вивчення інших профільних предметів. За таких умов розширюється сфера її використання і забезпечується більш успішне формування в студентів мовленнєвих умінь. При цьому рівень засвоєння змісту предмета за умови належної організації процесу професійної підготовки не знижується.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднарчук Т. В. Розвиток білінгвальної освіти в Австрії (1945–2010 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Боднарчук Тетяна Вікторівна. – Львів, 2012. – 276 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>
3. Закон України «Про мови в Україні» : проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0S703A.html
4. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>
5. Закон України «Про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=802-15>
6. Концепція мовної освіти в Україні (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbb.com.ua/news/1170/5>
7. Певзнер М. Н. Билингвальное образование в контексте мирового опыта (на примере Германии) : монография / М. Н. Певзнер, А. Г. Ширин. – Новгород, 1999. – 94 с.
8. Descy P. The value of learning: evaluation and impact of education and training: third report on vocational training research in Europe: synthesis report / P. Descy, M. Tessaring. – Luxembourg : Office for official publications of the European Communities, 2005. – 61 p.
9. Hubert E. Modularisation of Vocational Education in Europe. NVQs and GNVQs as a Model for the Reform of Initial Training Provisions in Germany / E. Hubert. – Oxford : Symposion Books, 2000. – 290 p.
10. Kolde G. Language Contact and Bilingualism in Switzerland / G. Kolde, C. Paulston // International Handbook of Bilingualism and Bilingual Education. – New York, 1988. – P. 515–537.
11. Lanz C. Bilingual Education in Switzerland : A Comparative Study of Foreign Language-medium Classes in English / Corinne Lanz. – Oxford : Basil Blackwell, 2002. – 107 p.
12. Lindholm K. Bilingual Immersion Education: Criteria for Program Development / K. Lindholm, A. Padilla, C. Valadez // Bilingual Education : Issues and Strategies. – Newbury Park : CA, 1990. – P. 134–156.
13. Porter R. P. The Politics of Bilingual Education / R. P. Porter. – New York : Basic Books, 1990. – 178 p.
14. Towards the European higher education area. Bologna process : National reports 2004–2005. – Bern, 2005. – 12 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bolognareform.ch.

УДК 37.013.42(438)

А. АНТАС-ЯЩУК

ОСВІТНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ «ВУЛИЧНИХ» ДІТЕЙ У ПОЛЬЩІ

Розглядаються педагогічні та соціальні аспекти проблеми «вуличних дітей» у Польщі. Звернено увагу на сучасні заходи, які здійснює педагог у вихованні вказаних дітей. Обґрунтовано важливість соціальної діяльності, спрямованої на допомогу «вуличним» дітям, особливо роботи з сім'єю, особистістю дитини, громадськістю. Акцентовано, що метою діяльності педагога, який працює з «вуличними» дітьми, є створення і розвиток оптимальної для різного середовища моделі запобіжних соціально-виховних заходів під час безпосереднього контакту з такими дітьми